

Walter Kempowski

Heeft u Hitler gezien?

Uit het Duits vertaald door Gerrit Bussink en Izaak Hilhorst

ALFABET UITGEVERS

2023

De vertaling van dit werk werd ondersteund met een bijdrage
van het Goethe-Institut.

Copyright © 1973 en 1979 Knaus Verlag, onderdeel van Penguin
Random House Verlagsgruppe GmbH, München, Duitsland
Oorspronkelijke titel *Haben Sie Hitler gesehen? Haben Sie
davon gewusst?*

Copyright © Nederlandse vertaling Gerrit Bussink, Izaak Hilhorst
en Alfabet Uitgevers
Omslagontwerp Jan van Zomeren
Omslagbeeld Alamy / Mauritius Images GmbH
Auteursfoto Getty Images
Typografie binnenwerk CeevanWee, Amsterdam

ISBN 978 90 213 4163 7
NUR 680

alfabetuitgevers.nl

*Alfabet Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en
verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de pro-
ductie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan
zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.*

Inhoud

Roxane van Iperen, *Kempowski en de kunst van
het secundair herinneren* 7

Heeft u Hitler gezien? 13

Wist u ervan? 185

Sebastian Haffner, *De Duitsers en Hitler* 311

Heeft u Hitler gezien?

Verantwoording

‘Heeft u Hitler gezien?’ Deze vraag heb ik voorgelegd aan ongeveer 500 West-Duitsers, vrienden, familie, collega’s, suppoosten in musea, handelaren en bejaarden. Aanvankelijk stelde ik de vraag alleen om achtergrondmateriaal te verzamelen voor mijn roman *Tadellöser & Wolff*. Daarbij merkte ik dat de antwoorden van een algemener belang kunnen zijn. De eerste editie van dit boek is in 1973 verschenen. Deze nieuwe editie is door mij met ongeveer een derde uitgebreid. De uitspraken zijn zo gegroepeerd dat ze Hitlers optredens chronologisch volgen.

Walter Kempowski

*Dit is de door de schrijver bewerkte en uitgebreide versie uit 1999.
Het jaartal achter het beroep verwijst naar het geboortjaar van
de geciteerde persoon.*

Kantoorbediende (m), 1921

Nee, ik heb Hitler niet gezien. Ik was al die tijd aan het front.

Huisvrouw, 1928

Daar gingen wij niet heen. Mijn vader wilde hem absoluut niet zien en dus gingen wij daar niet heen.

Schrijver, 1906

Ik heb Hitler *nooit* gezien. Zijn aanplakbiljetten waren voldoende, ik vond hem heel onsympathiek.

Handelaar, 1913

Ik heb vier jaar gevochten, Hitler heb ik niet gezien.

Kantoorbediende (v), 1914

Nee, ik weet dat hij hier vaak geweest is. Maar dat was net als nu, ik zou nu toch ook niet de straat op gaan om naar de Queen te kijken. Wat dat betreft ben ik volgens mij een typische Steenbok: zoiets maakt geen enkele indruk op me. Ik heb absoluut niets tegen de Queen, maar ik zou nooit de deur uit gaan om naar haar te kijken. Ik zou ook niet gaan als Brandt komt, maar afgezien daarvan heb ik die al in de opera gezien, daar hoefde ik niet extra naartoe te gaan.

Oostenrijker, 1908

Nee, nee, Hitler heb ik nooit gezien. Geen van die heren. Ja, toch, Himmler heb ik een keer gezien. Dat was in 1938, in de tijd van de annexatie. We waren ontzettend enthousiast dat we bij Duitsland gingen horen. Bij die gelegenheid verscheen Himmler om te kijken hoe het er bij ons uitzag, misschien wilde hij het landschap bekijken. Ik weet niet goed meer hoe hij was. Maar de foto's die we van hem te zien kregen, klopten wel, ook al waren ze mooier gemaakt. Ik heb hem immers alleen in het halfdonker gezien, 's avonds, toen hij de troepen inspecteerde.

Verpleegster, 1931

Hitler zelf heb ik nooit gezien.

Jammer dat ze alles hebben opgeblazen. Van de Berghof hadden ze een mooi sanatorium kunnen maken. Het huis zelf stelde niet veel voor, maar alles eromheen was indrukwekkend en het was in de rots gebouwd. Zoals ze tegenwoordig bouwen, zo chic was dat huis niet.

Muziekwetenschapper

Ik heb Hitler persoonlijk nooit gezien. Wel was ik een keer op Unter den Linden toen hij daar bij een of andere gelegenheid sprak en ik kon zijn stem via de luidsprekers horen, maar ik kreeg hem niet te zien, ik weet niet eens waar hij eigenlijk stond, volgens mij was het op het plein naast de Staatsoper of zo, je kon over de koppen lopen, zodat ik zijn gezicht niet heb kunnen zien. Dat hoefde van mij ook niet zo nodig.

Man

Nee. Zoals wij zeggen: iemand die begint met onrecht, eindigt met onrecht.

Berlijnse vrouw, 1910

Nee. Maar een goede kennis van me, een chirurg, heeft hem

gezien, een man met zijn intelligentie, die beter had moeten weten, ik hoor het hem nog zeggen: Hitler kan toch niet trouwen! Die is er immers voor ons allemaal.

Leraar, 1937

Nee, ik heb Hitler niet gezien, daar was ik nog te klein voor. Maar mijn oom wel. Hij was een echte tegenstander van Hitler, maar is later een fanatiek aanhanger van hem geworden, omdat boven het stadion waar hij sprak opeens de zon door de wolken was gebroken. En dan al die massa's.

Verpleegster, 1931

Ik heb hem niet gezien, maar mijn vader wel. Hij moet iets gehad hebben. Mijn vader zei dat zijn blik iets priemends had, alsof hij dwars door je heen keek. Iedereen leek gebiologeerd.

Boswachter, 1926

Op vrouwen heeft hij ongelooflijk veel indruk gemaakt. Mijn tante heeft hem een keer gezien. Ze zei dat hij zulke prachtige handen had en vreemd genoeg een natuurlijke charme uitstraalde.

Handelaar, 1929

Nee, maar bij mijn buurvrouw hing de ene foto van Hitler naast de andere. En als Hitler sprak, zei ze: 'Ik kon de radio wel strelen.'

Leraar, 1937

Nee, daar was ik nog te klein voor. Maar onlangs ben ik met mijn vrouw in Braunau geweest. Mijn vrouw was helemaal van slag. Ze moest er steeds aan denken dat daar ooit de kleine Adolf had lopen hoepelen.

Boer, 1910

Nee, ik ben hem altijd uit de weg gegaan. Eén keer had ik hem

kunnen zien, in 1932 in Oost-Pruisen. Maar ik dacht bij mezelf, laat maar. Ik had er zo naartoe kunnen gaan.

Monteur, 1893

Ik wilde naar hem gaan kijken in de Max-Eyth-Halle, maar toen kwam er zo'n bruine naar me toe, die zei: U heeft hier niets te zoeken, wegwezen. Dus heb ik hem niet gezien, maar ik leef evengoed nog.

Bejaarde, 1903

Nee, die is hier nooit geweest. Maar wat mij betreft kan hij rustig komen, zodat het eindelijk afgelopen is met die smeerlapperij. Je durft 's avonds de deur niet meer uit. Ik was niet voor hem. Maar er heerste tenminste orde.

Werkster, 1933

Hitler? Nee, die is niet in Oost-Pruisen geweest. Daar hadden we Koch.

Architect, 1928

Nee, Röhm heb ik wel gezien. Als jongetje fantaseerde ik over het idee Hitler een keer een hand te mogen geven en een onderscheiding van hem te krijgen.

Gepensioneerde (m), 1929

Ik heb hem niet bewust gezien, ik had geen bepaalde indruk van hem. Als jongetjes bij het Jungvolk moesten we vaak een haag vormen, het kan zijn dat hij toen een keer is langsgelkomen, maar wat ik al zei, ik weet het niet, in mijn herinnering zie ik alleen een schaduw, geen indruk.

Douanier, 1930

Nee, die heb ik niet gezien. Ik herinner me alleen nog die zogenaamde Mussolini-stoeltjes, dat waren heel simpele klapstoeltjes, die de mensen meenamen om niet zo lang te hoeven

staan, want iedereen kwam zo vroeg mogelijk om iets te kunnen zien, en daarom had je dan zo'n Mussolini-stoeltje bij je.

Later namen we die mee als we de bunker in moesten.

Museumdirecteur, 1906

Ik heb een keer op hem staan wachten, maar het duurde me te lang en toen ben ik weer weggegaan.

Huisvrouw, 1926

Nee, gezien heb ik hem niet. Maar ik weet nog dat we destijds als scholieren op het land moesten werken. Als meisjes onder elkaar zeiden we: óf hij is de duivel in persoon óf hij is een supermens.

Huisvrouw

Nee.

Ons soort mensen kreeg de kans niet. Wij hebben alleen de schuld gekregen.

Schrijver, 1928

Nee, maar Ulbricht heb ik wel een keer gezien.

Vrouw, 1936

Ja, Hitler heb ik vaak gezien. En Göring ook. Vaak. Van hoe dichtbij? Hoezo? Ik heb hem op tv gezien. Niet in het echt natuurlijk!

Bibliothecaresse, 1930

Alleen in de bioscoop, ze lieten zien dat hij op de Obersalzberg was, waar een klein meisje hem bloemen overhandigde, en toen moest ik heel erg huilen.

Huisvrouw, 1930

Ik woonde toen in Plau. Er werd steeds weer gezegd: Hitler komt, Hitler komt; en dan flaneerden wij in onze mooie kleren

over straat, en er is ook een keer een auto met mensen voorbijgereden, ze hadden witte pilotenmutsen op. Het kan zijn dat ze dat zijn geweest. In elk geval hebben ze niet laten weten wie ze waren.

Lerares, 1936

Nee, ik heb Hitler niet gezien. Maar dat spijt me wel. Ik had hem graag een keer gezien. Het heeft wel iets om beroemde mensen te zien. Als normaal mens heb je de indruk dat je er niet toe doet. Maar iemand te zien die de mogelijkheid heeft om het lot van de mensen te beïnvloeden... Zoals uitkijken over de Middellandse Zee waar Odysseus op heeft gevaren. Iets gezien hebben wat belangrijk is. Dat stemt tot nadenken. Een aanleiding hebben om ergens over na te denken, dat beoel ik.